

VÅRE
ROVDYR

Nr. 3-4/2004

Årgang 18

Forside: Snømus
Foto: Jeroen van der Kooij

Bakside:
Grevling
Foto:
Viggo Ree

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Opplag
1.800

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

På lykke og fromme

«Men ingenstad er dumskapen tjukkere og fordommane meir sementerte enn når det blir tale om bjørn, jerv og ulv». Dette sitatet er hentet fra en kronikk Einar Førde hadde i Bergens Tidende tidligere i år og som er gjengitt inne i bladet.

Einar Førde rører i virkeligheten ved et kjerneproblemet i sin kronikk når han peker på den utbredte kunnskapsmangelen og de fordommer som synliggjøres hver gang rovdyrs skjebne skal diskuteres og behandles i dette landet og den manglende evnen eller interessen for å tilegne seg ny kunnskap. En kunnskap som trolig hadde vært redningen for en fremtidig norsk bestand av de store rovdyrene. I alle andre sammenhenger søker man hele tiden etter ny kunnskap, men bare ikke i rovdyrspørsmål ser det ut til.

Jeg vil si det så sterkt at vi lett kan utvide dette til også å gjelde politikere og embetsfolk. Heller ikke disse gruppene kan man takke for at vi i dag har en aldri så liten forekomst av truede rovdyrarter i norsk fauna, men ren og skjær slump og tilfeldigheter.

Et lite eksempel har jeg lyst til å dra fram fra Sørlandet. Den 19. mars i år ga Miljøverndepartementet fellingstillatelse på en ulv i et område innenfor Arendal og Grimstad. Bakgrunnen for fellingstillatelsen var at det kunne være fare for sauene når den senere skulle slippes på beite. Det er jo dette husdyret vårt Miljøverndepartement er så opptatt av. Fellingstillatelsen var på ett individ. Ulven var utenfor sonen og skulle vekk – og skutt ble den.

Statens naturoppsyn og rovviltkontaktene, som sporet ulven her, fortalte at mens de fulgte et spor på vei vestover fikk de melding om en synsobservasjon ikke langt unna. De forlot sporet og dro bort til plassen hvor ulveobservasjonen var gjort. Den lå kun noen få kilometer i luftlinje fra det sporet de hadde fulgt. De konkluderte da med at synsobservasjonen og sporet de fulgte var det samme dyret. I november kom så resultatene fra innsendte prøver av ekskrementer og urin fra dette dyret. Resultatet var overraskende. DNA-analysene viste at det hadde vært to ulver i samme område samtidig.

Ren flaks gjorde altså at Statens naturoppsyn ikke fikk med seg at det var to ulver i området innenfor Arendal og Grimstad. Dette reddet trolig den andre ulven fra å bli skutt. Ren og skjær flaks reddet trolig et individ av en truet art i Norge fra å bli skutt.

Et ønske på tampen av et år må bli at de foreledede og sementerte holdningene til rovdyr sprekker opp og åpner veien for at kunnskapen igjen kan strømme inn hos våre forvaltende myndigheter.

Til sist vil jeg benytte anledningen til å ønske alle våre medlemmer en riktig god jul.

Arne Flor

Kommentar 66

Side 68
Felle
på fire

Ulvetider 74

Side 76
Grevling-
opplevelser

Søkelys 84

Side 88
Nattfugl

Debatt 90

Årsmøtereferat 93

ULVETUR 2005

Foreningen Våre Rovdyr inviterer medlemmene til ulvetur (og andre rovdyr)
fredag – søndag 25–27. februar 2005

Sted: Sjøvang grendehus, Sjølisand i Hedmark (ikke Deset grendehus)

Oppmøte fra fredag kl. 17.00

Fredag: Lyttetur

Lørdag: Spring/postering ved Storsjøen
Felles middag
Foredrag

Søndag: Spring

Primitiv overnatting i grendehusets lokaler
Deltagerne må ha med sovepose og evt. liggeunderlag

Deltagerne må selv holde seg med mat til alle andre måltider enn middagen lørdag kveld
Kaffe og te er gratis

Husk ski, termos, varme klær

Kan være nyttig:
Lommelykt, batterier, kikkert, teleskop, sitteunderlag, stolsekk m.m.

Pris pr. deltager kr. 500 (uten overnatting kr. 300) – betales ved oppmøte
Deltagere under 14 år gratis – nedre aldersgrense 8 år
Det er ikke anledning til å ha med hund

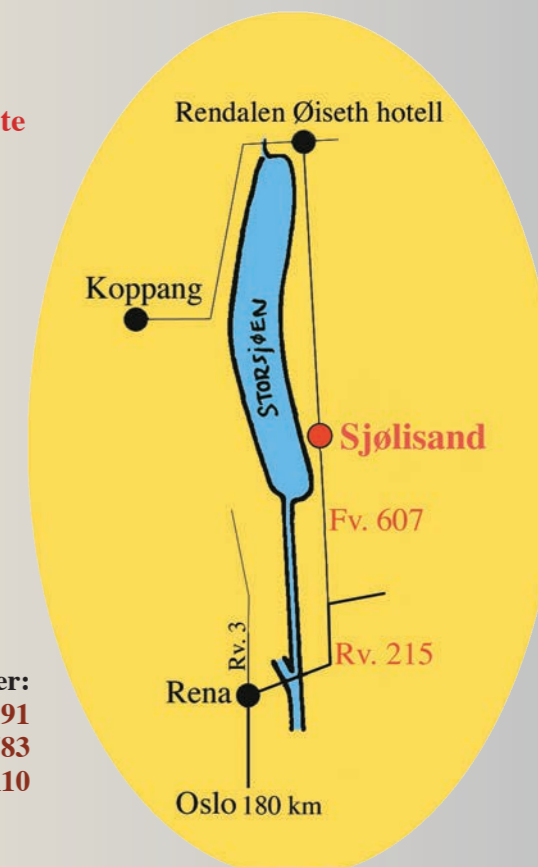
Påmeldingsfrist 10. februar 2005

Alternativ overnatting kan du evt. bestille hos:

Rendalen Øiseth Hotell
Tlf. 62 46 62 00
Enkeltrom/døgn kr. 620
Dobbelrom/døgn kr. 790

Kontaktpersoner:
Yngve Kvebæk, tlf. 22 23 23 89, mob. 915 44 191
Christin Valsjø, tlf. 61 26 47 72, mob. 905 39 583
Erling Mømb, mob. 416 17 110

*Liten og lynrask og spretten
– er du heldig, fanger du et
glimt av den før den forsvinner
i et hull. Vent tålmodig, kanskje
kommer den tilbake. For den er
ubendig nysgjerrig.*

Felle på fire

Tekst: Morten Falck

Foto: Jeroen van der Kooij

Navnet skjemmer ingen, men det kan forvirre. Akkurat som røyskatten ikke er noen katt, er dens mindre fetter snømus ingen mus. Men den er en musejeger av rang. Navnet på Norges minste rovpattedyr er en klassisk felle i spørrekonkurranser. Det er ikke mus, alt som piper.

Snømusen både ser ut og oppfører seg som en røyskatt. Og siden begge varierer i størrelse, kan man fort ta feil. Hannen er tydelig større enn hunnen, så en småvokst røyskatthunn på snaue 30 centimeter fra snute til haletipp er ikke større enn at den lett forveksles med en velvoksen snømus-

hann på 23 centimeter.

Legg merke til halen. Snømusen har ikke bare en mye kortere hale, men mangler den svarte haletippen. Det kan være vanskelig å se i et glimt av rødbrun sommerpels, men når den har vinterdrakten på er det tydelig. Ingen hermelinhale her! Snømusen er krittende hvit. Bare de årvåkne, svarte øynene og den lille snuten står i kontrast til snøen. I snø er det lille dyret perfekt kamuflert. Verre er det hvis snøen lar vente på seg.

Snømusen finnes over det meste av landet, men foretrekker områder med ur og

kratt og tallrike steder å stikke seg vekk. Den er spesialist på smågnagere, så den holder til i områder som byr på allsidig musekost og gjerne har vært dyrket eller beitet. Både langt mot nord og høyt til fjells kan du møte den lille røveren. På gamle setervoller kan den plutselig titte ut mellom steinene i uthusmuren, jage mus i kjelleren, eller ha bolet sitt under hyttegulvet, men du kan også møte den i mer tettbygde strøk. På en ettermiddagsstur rundt Østensjøvannet i Oslo rett før snøen la seg i desember spratt en kritthvit, liten skapning som en leken tanke over stien rett for føttene på oss. Den søkte uforferdet

Snømus- opplevelser

Den 27. januar 2004 var jeg så heldig å overvære en snømus på jakt. Snømusa kom hoppende forbi vinduet på arbeidsværelset mitt. Jeg tok frem kameraet og løp ut. I løpet av de følgende 25 minutter var jeg vitne til hvordan snømusa lette rundt huset og til slutt fikk tak i en liten skogmus. Skogmusa hadde holdt til i nærheten av foringsbrettet. Ut fra sporene som jeg hadde observert tidligere visste jeg at noen mus levde godt på fugleforet. Selve jakta foregikk under snøen og varte i seks minutter. Snømusa hoppet av gårde med byttet sitt og forsvant i skogholtet i utkanten av hagen. Senere så jeg på sporene at den hadde kommet tilbake for å hente enda en skogmus fra samme sted. Men da satt jeg inne og så på de nyknipsa bildene.

Jeroen van der Kooij

omkring etter kjøttmat og forsvant omsider mellom røtter og visne strå. Forhåpentlig fant den en saftig musestek før den selv ble sett av en større jeger, tydelig som den var å se mot den mørke bakken.

Noen sultekunstner er den ikke. Snømusa er ikke bare Norges, men verdens minste rovdyr. Den slanke, lille kroppen har så stor overflate i forhold til volumet at den er svært utsatt for varmetap. Hunnen er ofte ikke mer enn 17–18 centimeter lang, og de minste veier ikke mer enn at de holder

seg innenfor Postens grenser for vanlig brevporto. 20 langstrakte gram er innenfor portotakstene, men nærmer seg grensen for hva som er mulig for et varmblodig dyr. Så ikke en dag uten mat! Døgnet rundt er den i aktivitet. Daglig legger den i seg en tredjedel av sin egen vekt. Ikke noe Grethe Roede-prosjekt her!

Den spiser alt den kommer over, men er spesialist på smågnagere. Med skarpt syn, hørsel og luktesans lokaliserer den byttet. Først prøver den å skremme gnagerne

ut av gangene deres, men går ikke det, følger den etter dem ned i de underjordiske tunnelene og dreper dem med et raskt bitt over nakken. Det hele er over på få sekunder. Så bærer det hjem til bolet – og så fort som mulig tilbake for å se om det er flere mus å hente.

En snømus må tenke på morgendagen og hamstre så langt det går. I hvert måltid setter den til livs mellom fem og ti gram kjøtt. Snømusa starter gjerne med nakken og lar som oftest tarmene ligge. En voksen

markmus holder til fire–fem måltider.

Forsøk har vist at hannene er de mest effektive jegerne. I gjennomsnitt brukte de 15 minutter på å nedlegge et bytte, mens hunnene brukte tre ganger så lang tid.

Men som hos alle andre mårddyr er snø-mushannen medlem av gutteklubben «Tøm og røm» – etter å ha parett seg lenge og vel, stikker han fra ansvaret. Det er tidlig vår, og flere unge damer å finne! 40 dager senere sitter hunnen med ansvaret for en

barneflokk som normalt er på fire–fem, men kan være på opptil tolv. De er ørsmå, hårløse, blinde og hjelpeløse – og sultne. Kan hun virkelig være mindre effektiv enn hannen?

Nei, en annen undersøkelse viser at iallfall hos røyskatten var en hunn med unger atskillig mer effektiv enn hannene. Det er ingen grunn til å tro at ikke det samme gjelder snømusa. Nettopp fordi hunnen er så liten, kan hun lettere følge musene inn i gangene deres. Hun må nedlegge mus

på løpende bånd, for ungene vokser fort. Etter bare fire måneder er de kjønnsmodne. Snømusa er ikke bare verdens minste rovpattedyr, men det eneste som kan føde to kull samme år og forplante seg samme år som den er født. Under gunstige forhold kan en eneste snømushunn få 25 avkom i løpet av en sesong, og dessuten barnebarn. Den som har snømus i nærheten, behøver ikke mange musefeller.

Folk har lagt merke til effektiviteten. Gamle forfattere skiller ikke mellom

røyskatt og snømus, men Bergensbispen Erik Pontoppidan skrev for 250 år siden at «Hermelinen muser stærk som en anden Kat». 200 år tidligere betraktet den svenske biskopen Olaus Magnus «hermeliner» som vårt eneste håp mot en av naturens mystiske plager:

«Hvert tredje år pläga dessa små djur för det mesta, på grund af omåttligt ätande, tilltaga i storlek och få långhårigare skinn, till stor vinning för krämarna. Detta inträffar ej blott i Norge, utan äfven i det nyss omtalade Hälsingland och angränsande landskap af Upsala stift. Härmed hänger sålunda tillsammans. Vid

stormar och plötsliga regnskurar händer det ibland, att små fyrfota djur, lemningar kallade, af sorkens (= markmusas) storlek och med spräckligt skinn, falla ned från himlen. Det är ej uttrönt, hvarifrån de komma, om de leda sitt ursprung från aflägsna öar och blifva hitförda af vinden, eller helt enkelt alstrats ur fruktsamma skyar och dädan komma ned till jorden. Så mycket är dock visst, att man, strax sedan de fallit ned, finner ännu osmälta örter i deras inälfvor. De falla ned likt gräshoppor i väldiga svärmar och föröda all grönska, och alla varelser, som de blott rört med sitt bett, dö af förgiftning. Denna härskara blifver vid lif, så länge den ej smakat nyvuxet

gräs. De församla sig flockvis likt svalor, som akta flyga sin kos Men vid en bestämd tidpunkt antingen dö de hoptals, hvarvid uppstår en farsot i landet, ty när de öfvergå till förruttelse, bli luften förpestad och åsamkar inbyggarna svindel och gulsot; eller ock blifva de uppätta af de här omtalade djuren, på folkets språk kallade lekatter eller hermeliner. Häraf bli dessa feta och få längre hårbeklädnad».

Mens røyskattens vinterpels alltid har vært fyrstelig ettertraktet, har ikke snømuspels stått like høyt i kurs. Presten Hammer skriver i 1797 at «Skindet bruges i Danzig til Luebræm af Quindfolk». I Norges Dyr

heter det lakonisk: «Vinterpelsen er fin nok, men den er så liten at det nok oftest bare er snømusa selv som har nytte av den».

Nei, la det lille dyret beholde fellen, og fortsatt være felle i spørrekonkurranser. Og gjøre musefella overflødig. Biskopen har sine ord i behold. Ingen katt muser sterkere.

Artikkelteksten har tidligere stått på trykk i Aftenposten (7.3.2004) og er gjengitt med forfatterens og Aftenpostens tillatelse.

I forbindelse med Stortingets behandling av regjeringens nye rovviltmelding skrev **Einar Førde** en meget innsiktsfull kronikk i Bergens Tidende den 5. mai 2004. Førde døde i september i år. Før han gikk bort fikk FVR tillatelse til å gjengi kronikken i vårt tidsskrift.

Ulvetider

Av Einar Førde

På Stortinget er det visst ein viktig dag for ulven i dag. Det trur eg ikkje mykje på. Debatten dei siste vekene fortel meg at her er det langt fram til vedtak dei fleste kan akseptere. Ulven blir kasteball i lang tid framover.

Debatten om forvaltning av dei store rovdyra er noko av det mest deprimerande eg veit. Her har ikkje frontane endra seg mykje dei siste 40 åra, trass i alt vi i mellomtida har fått av ny innsikt og alarmerande utvikling. Dersom du er ute etter å studere menneskeleg irrasjonalitet, fordommar og vankunne, finn du ingenstad så mykje av det som her. Det er dessutan eit utstillingsvindu for korleis eigeninteresse suverent vinn over urovekkjande ny kunnskap. Det finn du mange døme på i dei ulike område av miljødebatten. Men ingenstad er dumskapen tjukkare og fordommene meir sementerte enn når det blir tale om bjørn, jerv og ulv. Derfor snakkar bondeorganisasjonane som om sauene er ein truga dyreart i Norge. Jeger- og fiskarforbundet er litt for ulv. Det kunne jo hende at det ein gong blir opna for meir allmenn jakt på storviltet. Men i mellomtida er dei redde for hundane sine.

Eg hugsar godt reaksjonane hos min eigen far og jegerane heime då hønschauken vart freda. Det var nok bortimot det tosknaste dei hadde høyr

i si levetid. «Eg vil mest spy», sa ein av dei. Dei var alminneleg opplyste menneske, men dette braut med instinkt og alt dei hadde lært om sitt tilhøve til naturen. Dersom du prøvde å forklare kor særleg viktig det er å passe på toppen av næringskjeda og at denne toppen er mest truga i den moderne sivilisasjonen, såg dei på deg med eit glasaktig blikk som markerte at dette ville dei ikkje høyre meir om. Det same glasaktige blikket har vore rikeleg til stades i ulvedebatten den siste tida. Vi veit nå at artsmangfaldet er ei av dei mest kritiske utfordringane for våre etterkomarar på jorda. Både klimaendringane og menneskeleg dårskap kan påføre livsmiljøet uboteleg skade. Men det vil dei såkalla ulvemotstandarane høyre lite om. – Det er ulv nok i Russland, seier dei då og avslører dermed at dei ikkje har forstått det ringaste av problemet. Du kan prøve å forklare dei at rovdyr og naturlege fiendar er eit viktig bidrag til god forvaltning av ein sunn og livskraftig elgstamme. Men tankekrafta er sterkt nedsett fordi dei tenkjer på neste års elgkvotar. Sjølv rykkjer dei debatten ut av alle rimelege proporsjonar med skrekvisjonar om faren for born og parallellar til kampen mot nazistisk okkupasjon.

Det ser ut til at det er lettare å få forståing for utfordringane når vi snakkar om fjerne problem. Dei fleste er samde om at tigreren

er noko av det mest majestetiske og vakre vi kan sjå på denne vår arme jord. I løpet av det 20. hundreåret vart talet på tigrar i verda redusert frå 100.000 til om lag 5000. Einskilde meiner det kan vere eit for optimistisk tal. Variantane av tigreren frå Java, Bali og det kaspiske området er vekke for alltid. Ein av dei det nå er kritisk for, er den sibirske tigreren. Om lag 200 individ er att i eit stadig mindre område nord og vest for Vladivostok. Nå er endeleg lokale og globale krefter for alvor kome i sving for å berge denne og dei andre tigerslektningane frå å bli borte. For dei fleste er det mogleg å førestelle seg kva varig tap dette kan bli. Det har ei økologisk og vitskapeleg side. For mange er det lettare å sjå den estetiske. Det er ein av dei vakraste av alle Guds skapningar som her står i fare for å bli borte.

Eg bur i Oslo med Nordmarka rundt meg på alle kantar. Det ville vere eit fint leveområde for bjørn og ulv. Her er lite sau, og skulle dei mot all røynsle greie å skræme livet av eit menneske, er det nokre titals slike som dør her av hjartestans og stygge utforkøyningar kvart år i alle fall. For meg er dei hjarteleg velkomne. Nærleik til ville dyr kan vere eit trivselsaukande element i livet. Eg hugsar mi eiga sitrande spenning då eg i mars i fjor fann ferske, distinkte

Tidligere kringkastingssjef og nestleder i Arbeiderpartiet Einar Førde gikk bort den 26. september 2004 etter lengre tids sykdom. Han ble 61 år gammel. I stedet for å tie om sin sykdom valgte Førde å skrive offentlig om kreften og døden. Einar Førde var en aktiv samfunnsdebattant, og mange mente at han hadde den skarpeste tungen innen norsk offentlighet. Hans klarsynte analyser, konsise replikker og friske humor viste en personlighet og et intellekt som svært mange gledet seg over. Det var alltid spennende å lytte til Førde når han entret talerstolen på Stortinget eller ble intervjuet på fjernsynet. Førde hadde fast kronikkspalte i Bergens Tidende. Den 5. mai 2004 kunne vi lese hans tanker om norsk rovdyrforvaltning under overskriften «Ulvetider». Her møter vi et menneske med dyp respekt overfor dyrelivet og mangfoldet i naturen. Hans synspunkter på rovdyrene og vår behandling av dem var så treffende og inneholdt

Einar Førde til minne

Foto: Terje Bendiksby/SCANPIX

så mange verdifulle betraktninger at jeg kort tid etter tok kontakt med han pr. telefon for å spørre om vi kunne få gjengitt hans forfatterskap i Våre Rovdyr. Tenk om hans politikerkolleger i dag kunne erverve et snev av denne ydmykheten overfor våre medskapninger! Mange var interessert i å trykke Førdes kronikker fra Bergens Tidende, men svaret var som regel nei. I tilknytning til henvendelsen fra Foreningen Våre Rovdyr gjorde han imidlertid et unntak. Det er vi svært glade for. Før kronikken kom på trykk i Våre Rovdyr døde Førde. Jeg har imidlertid fått bekreftet hans samtykke med konen Synnøve, som fortalte at de hadde snakket om FVRs henvendelse flere ganger rundt spisebordet. Vi gjengir her Einar Førdes rovviltkronikk som ble skrevet midt oppe i debatten om den siste rovviltmeldingen.

Viggo Ree

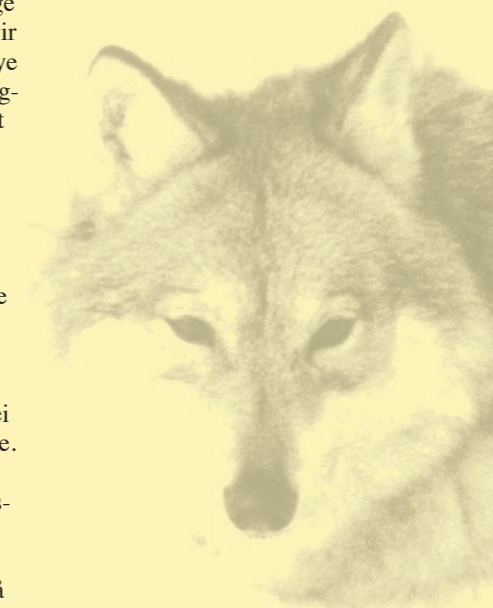
gaupespor på tunet til naboen. Kanskje er Bamse Brakar av og til på korte visittar i nærleiken. Som regel må eg nøye meg med å studere Mikkel Rev. Men også han gjer livsmiljøet mitt vakrere og meir spanande. Ser du godt etter, oppdagar du også kor mykje kraft og vitalitet som er gått tapt hos dei tamme slektningane hans som du har i ditt eige hus. Dei kan vere aldri så flinke til å finne fugl og narkotika og berge born ut av brennande hus. Ein vesentleg dimensjon er borte hos dei vi held i band eller i dyrehagar som er det underlege namnet for konsentrasjonsleirar for ville dyr.

Ei side ved rovdyrdebatten som har fått fram mange funderingar i det siste er denne: Kvifor er så mange av oss så lite opne for ny kunnskap og vitskapelege landevinningar? På miljøområdet har slike dei siste tiåra teikna heilt nye framtidsvisjonar som skulle drive oss alle til å ville ønskje handling. Nytt frå vitskapen er eit favorittområde for vår lesnad og vår fjernsynssjøring. Vi har glupande appetitt på astronomi og astrofysikk, det siste frå genforskinga, mikrobiologi og kunnskap om hjernen. Vitskapens orden og kaos, bit for fascinerande bit, celle for celle, gen for gen og galakse for galakse grip oss og held oss fast. Men når det gjeld å trekke konsekvensar av denne interessa og kunnskapen, er vi merkeleg fråverande og impotente. USA er eit kristent, opplyst

land. I dette landet er det ikkje vanskeleg å finne område der hundretusenar avviser alle Darwins teoriar og insisterer på at Gud skapte verda på sju dagar.

Skepsis og kritisk fråstand til vitskapen kan vere verdfull nok. Det er mangt vitskapen ikkje kan hjelpe oss med og mange uløyste problem blant dei vitskapsfolka gir inntrykk av å kunne løyse. Eg har etter nye store tragediar tenkt på kvifor det er umogleg å gi gode varsel om jordskjelv. Vi veit stort sett kva som skjer ved slike skjelv. I over 100 år har vitskapsfolka med stadig meir avansert utstyr og modellar prøvd å finne metodar for sikre varsel. Likevel ser det ut til at dette er eitt av naturens komplekse mysterier som menneska ikkje har tilgjenge til.

Bak den sunne skepsisen må vi likevel halde på røynslene og innsikta om alle dei problema vitskapen har løyst og kan løyse. Eg er nokså kritisk til det meste av det miljøaktivistane produserer av skræmselsvisjonar og dommedagsprofetiar. Eg trur at menneska stort sett kan løyse dei fleste av dei utfordringane og trugsmål som nå møter miljøet vårt. Men det føreset at vi let ny innsikt og kunnskap styre og stimulere oss til politisk handling. Debatten om ulven gjer meg pessimistisk med omsyn til vår evne til å greie det.

Grevling- opplevelser

Tekst og foto:
Viggo Ree

De fleste mennesker i vårt land har hatt ett eller flere møter med grevling gjennom livet. Dette hovedsakelig nattaktive mårdyret kan påtreffes på landsbygda og i tilgrensende skogsmark så vel som inne i tettsteder og byer. Da jeg bodde i Oslo på 1980-tallet så jeg arten bl.a. i Waldemar Thranes gate nattetid. Grevlingens særegne utseende med de svarte og hvite hodetegningene samt dens ofte noe uoppmerksomme og lite elegante atferd gjør at observasjoner av dette rovdiret kan innebære elementer med både spenning og komikk. Et vanlig syn over store deler av landet i sommerhalvåret er for øvrig trafikkdrepte grevlinger som ligger i veikanten.

Min første grevlingobservasjon stammer fra siste halvdel av 1950-tallet på Deset i Åmot kommune i Hedmark, da jeg som seks- eller sjuåring ble vekket opp på natten av foreldrene mine mens jeg lå syk. Et dyr passerte like ved skolestuen der vi bodde, og de ville gjerne at jeg som dyreinteressert skulle få med meg denne opplevelsen. Det ble nok ikke rare iakttagelsen ut av soveromsvinduet, for den lille småskoleeleven var både trøtt og slapp – men i ettertid har man rett som det er blitt minnet om denne tildragelsen.

Forspist grevling

En helt spesiell grevlingopplevelse hadde jeg våren 1987 i Maridalen i Oslo. Gjen-

nom vinteren forut hadde jeg gjort forsøk på å føre rovfugl med en død gris. Dyret var bundet fast på et stativ i skogkanten ved bostedet på Høgås på Kasa-eiendommen. Men ingen hønsehauk eller andre rovfugler dukket opp på det døde husdyret i løpet av vinteren. Den eneste fuglen som ved ett tilfelle forsøkte å få løs noen frosne grisedeler var en nøttekråke! Da våren kom tinte grisen opp, og jeg plasserte den på bakken for at åtselsspisende pattedyr lettere kunne komme til. Etter få dager så jeg at deler av hodet og nakken hadde blitt spist opp, og etter hvert forsvant store deler av skroten. Jeg antok at grevling eller rødvrev var artene som hadde forsynt seg av åtselet.

Søndag den 3. mai kom vår nabo Åse Minde på Granhaug løpende bort og fortalte forferdet at jeg måtte komme over fordi en grevling hadde slått seg til i uthuset. Jeg ble med bort til stedet for å se på dyret, og her ventet litt av en opplevelse! Det var åpenbart dette individet som hadde forsynt seg av griseskroten. Og det så det monnet. Grevlingen var rett og slett så forspist at den ikke maktet eller ville fjerne seg fra uthuset. Her hadde den via en vinballong klatret opp til en tom hylle på veggen. Og herfra aktet den ikke å forflytte seg! Jeg løp raskt over til Høgås og hentet kamera og blitz, og da jeg kom tilbake hadde den stappmette grevlingen lagt seg til i hyllen for å sove. Den våknet og reiste seg opp igjen da den plagsomme

inntrengeren på ny viste seg. Deretter snudde dyret seg litt rundt i kassen og orienterte seg ved å titte litt mot meg. Men trettheten meldte seg for fullt igjen, og utmattet inntok den nok en gang sovestilling. Dette skjedde ved at hodet sakte ség ned mellom forbeina – og så duppet den av igjen i sammenkrøket stilling. Kamera-klikkingen og blitzlyset fikk den imidlertid til å reise seg nok en gang. Men så var det også slutt. Etter å ha vendt seg den andre veien i kassen, og skulet litt mot de nærmeste omgivelser, veltet den seg over på høyresiden og sovnet som en stein! Og her ble den liggende til tross for fotografens tilstedeværelse på under en meter! Etter at jeg hadde tatt rundt 20 fotografier trakk vi oss ut av uthuset. Dagen etter var grevlingen borte fra sitt sovested.

Natteknasing

Under årene i Maridalen på 1970- og

1980-tallet vinterfåret jeg ofte småfugl, nøtteskriker og spetter med brød – i tillegg til spekk og solsikke. Jeg kjøpte eller fikk hele sekker med gamle bakervarer på bakeriene, og brødene spikret jeg opp på planker som var festet langs trestammene. Hver vår var det som regel en god del brød igjen i sekkene, som jeg hadde stående på verandaen. Her var det skikkelig aktivitet med mus, som hadde gnaget ganger og hull i de tørre og harde brødene. Disse kastet jeg ut i krattskogen ved føringsplassen. Dette var godsaker for grevlingene. De kom regelmessig om nettene og åt etter hvert opp alle brødstene. Når jeg våknet om natten hørte jeg ofte den knasende lyden av grevlingtenner som skar igjen-nom knallharde brødrester. Dette minnet ikke så rent lite om nattelyden fra villsvin som knasker i seg store pinjekongler – noe jeg opplevde i Doñana nasjonalpark i Sør-Spania i 1970–71. Karakteristisk for grevlingenes brødspising var at de under

måltidene oppholdt seg på stedet der denne maten lå. De fraktet – etter det jeg kunne registrere – aldri med seg brød eller brødbiter bort slik som reven ville ha gjort.

Observasjoner på Ringerike

Etter at jeg flyttet fra Oslo til Hole på Ringerike i 1990 ble det enda flere møter med grevling, for i dette kulturlandskapet er arten svært så tallrik. En spesiell observasjon fant sted en gang på 1990-tallet da jeg en sen sommerkveld sto på kjøkkenet og tittet ut av vinduet. Plutselig kom det luntende en grevlingmor med en unge ned veien fra parkeringsplassen – og de to passerte bare noen få meter foran meg. En faunaestetisk nytelse i den stemningsfylte og vakre sommernatten!

I 1997 hadde mine nærmeste naboer her på Røyse et par haner og noen høner. Det var mye galing og klukking i området

denne sesongen. Fuglene tilbrakte tiden dels i et lite ombygget vedskjul, dels i en nettinginngjerdning. Sistnevnte var ikke spesielt solid, og en morgen var det tyst fra fjærkreboli. Det tok ikke lang tid før naboene ba meg komme over for å se på tragedien. Ved nærmere ettersyn viste det seg at en predator hadde bitt og banet seg vei gjennom nettingen, og samtlige fugler var blitt drept. Det lå mye fjær rundt omkring i hønsegården, og to av hønene lå døde og hele i det tidligere skjulet. Mistanken gikk raskt i retning grevling, selv om rev ikke helt kunne utelukkes. Om det var mårdyret som hadde vært på ferde, var fuglene enten helt oppspist eller fraktet bort. Gjennom litteraturen går det fram at grevling kan frakte med seg bl.a. døde piggsvin.

Under en sommernatt med registrering av nattsangere i 2003 sto jeg i veikanten på Svensrud i Hole for å lytte etter bl.a.

Etter å ha fortært store mengder av en død gris på Høgås i Maridalen, Oslo den 3.5.1987 krøp grevlingen inn i uthuset på naboeiendommen Granhaug. Her klatret den opp til en tom hylle for å hvile ut etter etegildet. Legg merke til klatresporene i støvlaget på vinballongen og sovestillingene. Flere ganger ble den vekket opp av kameraklikkingen og blitzlyset, men til slutt brydde den seg ikke lenger om den menneskelige tilstedeværelsen på kort hold. Dermed fikk den stappmette grevlingen hvilen den så sårt trengte. Legg også merke til de lange graveklørne på framfottene og de forskjellige tråputene under bakfoten – tråputene, mellomputen og fotrotsputen (hælputen). Bildet til høyre viser også tydelig hvor kort innertåen på bakfoten er i forhold til de andre tærne.

åkerrikse og vaktel. Plutselig ble jeg var en grevling i grøften rett foran meg. Den hadde ikke lagt merke til mennesket bare et par meter unna, men da jeg gav meg til kjenne stakk dyret innunder en grøftkant rett under meg. Jeg ble stående helt stille i noen minutter uten at det skjedde noe som helst. Plutselig stakk et hode fram fra grøftekanten, og med ekstremt sakte bevegelser forflyttet grevlingen seg vekk fra stedet mot kornåkeren inntil grøftekanten. Nesten som en kineser i full Falun Gong- eller Qi-Gong-utfoldelse! Det var nesten komisk å se det store dyret rett ved

siden av meg smygte sakte, sakte av sted i håp om ikke å bli oppdaget. Etter noen minutter hadde grevlingen kommet om lag fem meter fra grøftekanten. Da satte den plutselig full fart og løp som en pil nedover åkerkanten så vegetasjonen bølget rundt den!

Under en annen nattsangertur i Hole for noen år siden smatt en grevling inn i et nedgravd rør langs med veigrøften i det jeg gikk ut av bilen. Jordfyllingen over røret var anbrakt der for at landbruksmaskiner skal kunne kjøre mellom veien og åkeren.

Jeg gikk litt fram og tilbake over røret og hørte dyret snøfte og krafse litt mot begge åpninger. Men den torde ikke komme ut. Da jeg bøyde meg ned og tittet inn fra ene siden stakk grevlingen som et prosjektil ut den andre veien. I det den passerte bilveien sparket den så kraftig fra at klørne spant i asfalten! Og borte ble den i kornåkeren ned mot Onsakervika. Et ganske fascinerende syn, for grevlingen viser ikke alltid slike lynraske takter.

Under en samtale om grevling med min nabo Tore Saur kunne han fortelle at han

i 1957 eller 1958 hadde vært vitne til en grevlingjakt på Rytterager gård i Hole. Dyret hadde tilhold inne i en jordkjeller, og forsvant ut via en luftkanal høyt oppe på veggen. Deretter ble den skutt med hagle under en syrin. Før grevlingen ble gravd ned ble den veiet, og vekten viste hele 22 kilo!

Hi og spor

Grevlinghiene kan anlegges på mange forskjellige steder, bl.a. i utgravde jordbakker, under steinheller, i urer eller under uthus.

Spor i våt snø på vei etter høyre bakfot (øverst) og høyre framfot hos grevling på Pamperudbakken primo april 1994. Ingen av de to inner-tærne har satt spor i underlaget. De fire ytterste tåputene på bakfoten vises imidlertid tydelig. Bak avsetningen etter bakfotens mellompute kan man ane spor etter fotrotsputen (hælputen). Denne har truffet sporet etter fremste del av høyreframfotens ytterste tåpute. Framfotsporet viser dessuten meget tydelig avsetning etter både mellomputen og fotrotsputen (håndrotsputen). Legg også merke til sporene etter klørne, som viser hvor mye lenger disse er på framfoten i forhold til bakfotens.

Her har grevlingen galoppert – sporrekke i sandbanke i Averøya naturreservat i Ringerike kommune primo mai 1992. Legg merke til størrelsesforskjellen på framfotsputene (nederst) i forhold til bakfotsputene.

Sporrekke etter grevling i våt snø under fuglebrettet på Pamperudbakken i Hole 28.4.2003. Under vanlig gange setter dyret bakfoten oppe i framfotsporet (fot-i-fot). Dette går tydelig fram på dette fotografiet, selv om ikke alle bakfotsputene har truffet eksakt oppe i de noe større framfotsputene. Legg merke til at avtrykk etter alle fem tåputene er tydelige i bakfotsporet nærmest støvelsporet. De fleste framfotsputene viser dessuten tydelig avtrykk etter fotrotsputen (håndrotsputen). Man ser også tydelig hvor innovervendte grevlingfottene er i en slik sporrekke.

Kamrene fylles med gress, mose og løv. Himaterialet blir ofte skiftet ut, og da ser man det gamle ligge utenfor inngangen. Et slikt fint hiområde ligger på flatmark i skogen ved Helgelandsmoen i Hole (se fotografi).

De siste årene har jeg fått muligheten til å studere og fotografere mange flotte grevlingspor på Ringerike. Disse har vært avsatt i både sand, leire og snø (se fotografier). De lettest tolkbare er sporene i snø. Grevlingens sporavsetning viser fem tær (tåputer) som – med unntak av innertåen (tommelen på framfoten) – er plassert nesten på linje foran en forholdsvis bred og kraftig mellompute. Klørne vises også tydelig, spesielt etter de på framfoten – som er vesentlig lengre enn de på bakfoten. Grevlingspor minner derfor en del om små bjørnespor, og dette skiller den fra de andre mårdyrene. Dette forsterkes også ved at både grevling og bjørn går med føttene vendt innover, noe som er tydelig når man studerer sporrekker etter de to artene. I mange tilfeller vises ikke avsetning etter grevlingens kortere innertå – både på framfoten og bakfoten. Dette gjelder også fotrotsputen (kalles også håndrotsputen på framfoten). Svenskene kaller disse for häldynor – både når det gjelder framfoten (framfotens häldyna) og bakfoten (bakfotens häldyna). Det skurrer litt i mine ører når man snakker om hæl på framfoten. Når fotrotsputen vises i grevlingsporet er det vanligere å se avtrykk etter bakfotens (“hælputen”) enn framfotens. Sistnevnte har egentlig to fotrotsputer (håndrotsputer). Grevlingen er allikevel – eller således – ingen typisk sålegjenger (slik som bjørnen), hvilket er en gjentatt

påstand i litteraturen. Det korrekte må være å betrakte arten som delvis (halv) sålegjenger. Samlebetegnelsen på de tre kategorier fotputer er for øvrig tråputer.

Knallharde myter

Det er mange myter om grevlingen. Den seigeste gjelder artens angrep mot mennesker, hvor den angivelig skal bite seg fast i beina og ikke slippe taket før den hører at det knaser. Jeg treffer jevnlig oppgående og godt utrustete mennesker som faktisk er skikkelig redde for å møte dette dyret! En stresset og fortvilet grevling, f.eks. et skadeskutt individ presset opp i et hjørne, kan sikkert bite litt fra seg – men det vanlige er at dyrene stikker av det forreste de kan om det oppstår uvanlige eller overraskende nærkontakter. Kanskje etter litt snerring og skumle lyder. Nyt derfor grevlingobservasjonene med respekt

Her har en grevling gått flere ganger eller det er spor etter flere dyr. De to mest tydelige sporene nederst viser venstre bakfot (bakerst) og venstre framfot. Foran disse er det spor etter høyre bakfot som er satt delvis opp i høyre framfotspor. Ingen viser tydelige avsetninger etter innertær. Det er heller ingen spor etter fotrotsputer. Bildet ble tatt 19.7.1998 i en leirholdig vei nær Mo gård i Hole, stedet der den kjente eventyrforfatteren Jørgen A. Moe bodde.

Grevlinghi på flat skogsmark ved Helgelandsmoen i Hole, Buskerud 5.4.1997. Gamle gressbunter, mosedotter og bregneblader er kastet ut av boligen. Dette underlaget er avgjørende for at grevlingen skal klare overvintringen. Utskiftning av himateriale sørger for redusert forekomst av parasitter som pelslus, lopper og midd.

En tidlig morgen i slutten av august 1997 var det slutt for fjærkreholdet til naboene på Vestre Rud. En predator hadde tatt seg inn gjennom nettingen og avlivet samtlige høns. Mistanken gikk mot grevling, men rev kunne ikke utelukkes. Fuglene som ikke lå igjen i hønseshuset var det kun fjærrester etter – spredt i innhegningen og ved rovdryrets inngangshull. Enten var de spist på stedet eller fraktet bort.

og glede – enten man går på dyret på kloss hold eller iakttar det på avstand i terrenget.

Anbefalt grevlinglitteratur

I Våre Rovdyr har det gjennom årenes løp stått svært lite om grevlingen. Det samme gjelder for flere av de andre mårdyrene. Noen arter er det ikke skrevet om i det hele tatt til vårt medlemstidsskrift! Jeg vil derfor oppfordre alle som kan til å bidra med stoff om denne pattedyrgruppen. For de som vil fordype seg litt i grevlinglitteraturen her til lands har jeg plukket ut følgende kilder:

- Aronson, Å. & Eriksson, P. 1990. *Djurens spår og konsten å spåra. En fälthand-bok*. Bonniers, Stockholm.
- Bevanger, K. 1985. Utvikling av grevlingbestanden og utbredelse i Norge. *Fauna 38*(4): 120–131.
- Bevanger, K. 1990. Grevling som konflikttfaktor i et urbant miljø. *NINA Forskningsrapport II*: 1–23.
- Bevanger, K. 1990. Grevlingen. S. 178–191 i: Semb-Johansson, A., Frislid, R. (red.) et al. 1990. *Norges dyr. Pattedyrene 1*. J. W. Cappelens Forlag a.s, Oslo.
- Bevanger, K., Brøseth, H., Johansen, B. S., Knutsen, B., Olsen, K. V. & Aarvak,

- T. 1996. Økologi og populasjonsbiologi hos europeisk grevling *Meles meles* L. i en urban-rural gradient i Sør-Trøndelag. *NINA Fagrapport 023*: 1–48.
- Bevanger, K. & Brøseth, H. 1997. Økologi og populasjonsbiologi hos grevling: en landskapsøkologisk tilnærming. S. 23–31 i NINAs strategiske instituttprogrammer 1991–95: Landskapsøkologi. Sluttrapport. *NINA Temahefte 7*.
- Collett, R. 1912. *Norges pattedyr*. H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania.
- Johansen, B. S. 1999. spennende grevlinghistorier – I. *Fauna 52*(4): 242–243.
- Johansen, B. S. 2000. spennende grevlinghistorier – II. *Fauna 53*(1): 62–63.
- Johansen, B. S. 2000. spennende grevlinghistorier – III. *Fauna 53*(2): 132–133.
- Johansen, B. S. & Stiansen, F. 1999. Grevlingunger født i tilfluktsrom. *Fauna 52*(2): 132–135.
- Valeur, P. 1980. Grevlingen. S. 178–191 i: Frislid, R., Semb-Johansson, A. (red.) et al. 1980. *Norges dyr. Bind 1 – Pattedyr*. J. W. Cappelens Forlag A.S, Oslo.

To av de drepte hønene lå hele i hønseshuset.

Ulver i Skandinavia vinteren 2003–2004

Den endelige rapporten for ulvestatus i Skandinavia forrige vinter ble publisert i november og viser at nedgangen fra vinteren 2002–2003 har opphørt. Ulvebestanden var dermed på omtrent samme nivå som vinteren 2001–2002.

Totalt var den norsk-svenske bestanden på 101–120 ulver fordelt på 11 flokker, 11 revrimarkerende par og et antall øvrige individer. Det ble påvist yngling i alle 11 familiegrupper i 2003 og i seks av disse var det også yngling i 2002.

I Norge ble det påvist 23–26 ulver og to familiegrupper. 20–22 individer hadde tilhold på begge sider av riksgrensen – deriblant 3 familiegrupper, mens det var 58–72 ulver i Sverige fordelt på 6 familiegrupper.

Det svenske totaltallet for ulv er imidlertid noe usikkert siden antall ulver utenom par og flokker i Sverige er en beregnet størrelse (det reelle tallet var ikke klart da rapporten ble utgitt).

En totalvurdering av utviklingen i bestanden siden 2000 karakteriseres som nær stagnasjon eller svak vekst – i motsetning til 1990-tallet da man hadde en betydelig og markert vekst. Stagnasjonen mistenkes i hovedsak å være ulovlig jakt, men et snikende innavlsproblem kan også være av betydning.

Når døde ulver fratrekkes står man igjen med 91–110 ulver i Skandinavia vinteren 2003–2004.

Lederparet i Gråfjellflokken har vært

Ulv i Skandinavia vinteren 2003-2004. Materialet i statistikken er redaksjonelt bearbeidet basert på Wabakken, P. et al 2004. Ulv i Skandinavia: Statusrapport for vinteren 2003–2004, Høgskolen i Hedmark, samt tidligere rapporter i serien.

radiomerket i flere år i tillegg til tre valper fra to ulike kull. Alle de merkede valpene utvandret fra reviret ca ett år gamle med kurs i østlig eller nordlig retning. Årets utvandrende hannvalp forlot reviret 13 måneder gammel i perioden 6.–10. juni. Seks uker senere befant den seg mellom Tärnaby og Mo i Rana og ble i midten av oktober registrert mellom riksgrensen sør i Nordland og Vilhelmina i Västerbotten. Gråfjellflokken har ynglet i 2004 for fjerde år på rad og hiet ble lokalisert Åmot kommune innenfor den nye ulvesonen. Den 14. september ble 4–5 valper observert sammen med det radiomerkede lederparet og en voksen umerket ulv.

Julussareviret ble etablert i 2002 i deler av Åmot og Elverum kommuner. Reviret grenser mot Gråfjellsreviret i nord. Det var trolig ledertispa som ble skutt 30. oktober 2003. Tidlig sporing viste kun et revrimarkerende individ og fire valper. Senere sporing og ny yngling tilsier at flokken har fått en ny alfatispe. Valper ble hørt og

fotografert i juni/juli 2004. Ingen av ulvene er radiomerket.

Koppangparets revir var fram til 2003 klart avgrenset mot Gråfjellulvenes revir i sørøst. Vinteren 2002–2003 ble imidlertid Koppangulvene gjentatte ganger sett og sporet på Storsjø-isen og en ung ulv ble funnet død i den overlappende revirsonen i mars 2003, muligens drept i revirstrid. Vinteren 2002–2003 var det en familiegruppe på 5 ulver i reviret, men yngling ble ikke bekreftet i 2003. Vinteren 2003–2004 var det igjen kun et revrimarkerende par her. Begge lederdyrene er radiomerket. Tispa er ung og har ikke tidligere hatt valper. Begge revrimarkerte, men gikk overraskende mye hver for seg. Kanskje kan forklaringen være nært slektskap mellom de to. Foreløpige analyser kan tyde på at paret er far og datter fra kullet i 2002. Yngling er bekreftet i 2004.

Kilde: Wabakken, P. et al 2004. Ulv i Skandinavia: Statusrapport for vinteren 2003–2004, Høgskolen i Hedmark.

Land	Sosial status	Område	Fylke/län	Yngling 2003	Yngling 2004	Min.	Maks.	Døde	Revrimarkerende	Telemetri	
Norge	Familiegruppe	Gråfjell	Hedmark	ja	ja	7	7		2 dyr	ja	
	Familiegruppe	Julussa	Hedmark	ja	ja	7	7	1	2 dyr	nei	
	Revrimark par	Koppang	Hedmark	nei	ja	2	2		2 dyr	ja	
	Revrimark par	Mangen	Hedmark/Akershus	nei	nei	2	2	1	2 dyr	ja	
	Andre stasjonære	Jønna	Hedmark	nei	nei	0	1		1 dyr	nei	
	Andre stasjonære	Birkenes	Aust-Agder	nei	nei	1	1	1	1 dyr	nei	
	Sum stasjonære Norge						19	20			
	Andre ulver	Imsdalen	Hedmark	nei	nei	0	1		nei	nei	
	Andre ulver	Åsta	Hedmark	nei	nei	1	1	1	nei	nei	
	Andre ulver	Elverum	Hedmark	nei	nei	1	1	1	nei	nei	
	Andre ulver	Svullrya	Hedmark	nei	nei	0	1		nei	nei	
	Andre ulver	Moss-Våler	Østfold	nei	nei	1	1		nei	nei	
Andre ulver	Sorlandet	Aust-Agder	nei	nei	1	1		nei	nei		
Sum andre ulver Norge						4	6				
Sum ulver Norge						23	26				
Sum ulver Norge minus døde						18	21				
Grensedyr	Familiegruppe	Nyskoga	Värmland/Hedmark	ja	?	4	4		2 dyr	ja	
	Familiegruppe	Djurskog	Värmland/Østfold/Akershus/Hedmark	ja	ja	5	5		2 dyr	ja	
	Familiegruppe	Dals Ed-Halden	Västre Götaland/Østfold	ja	?	5	6		2 dyr	ja	
	Revrimark par	Juvberget	Hedmark/Värmland	nei	?	2	2		2 dyr	nei	
	Revrimark par	Rotna	Hedmark/Värmland	nei	?	2	2		2 dyr	ja	
	Andre stasjonære	Engerdal-Idre	Hedmark/Dalarna	nei	nei	1	1		1 dyr	nei	
	Andre stasjonære	Romskog	Østfold/Värmland	nei	nei	1	2		1 dyr	nei	
Sum grensedyr						20	22				
Sverige	Familiegruppe	Furudal	Dalarna	ja	ja	10	11		2 dyr	nei	
	Familiegruppe	Ockelbo	Gävleborg	ja	?	4	4		2 dyr	nei	
	Familiegruppe	Filipstad	Värmland	ja	nei?	7	7		2 dyr	nei	
	Familiegruppe	Stadra	Örebro/Värmland	ja	nei?	3	4		2 dyr	ja	
	Familiegruppe	Kilsbergen	Örebro	ja	?	6	7		2 dyr	nei	
	Familiegruppe	Hasselfors	Örebro	ja	sannsynlig	6	7		2 dyr	ja	
	Revrimark par	Henvålen	Jämtland	nei	nei	2	2	2	2 dyr	nei	
	Revrimark par	Amungen	Dalarna/Gävleborg	nei	sannsynlig	2	2		2 dyr	nei	
	Revrimark par	Halgån	Värmland/Dalarna	nei	ja	2	2		2 dyr	ja	
	Revrimark par	Liljendal	Dalarna/Värmland	nei	nei	2	2		2 dyr	nei	
	Revrimark par	Jangen	Värmland	nei	ja	2	2		2 dyr	ja	
	Revrimark par	Uttersberg	Västmanland/Örebro	nei	?	2	2		2 dyr	nei	
Revrimark par	Kroppfjäll	Västra Götaland	nei	?	2	2		2 dyr	nei		
Sum stasjonære Sverige						50	54				
Ikke flokk eller par (antallene er beregnet)				nei	nei	8	18	3			
Sum ulver Sverige						58	72				
Sum ulver Skandinavia vinter 2003-2004						101	120				
Sum ulver Skandinavia vinter 2003-2004 minus døde						91	110				
Sum ulver Skandinavia vinter 2002-2003 minus døde						74	90				
Sum ulver Skandinavia vinter 2001-2002 minus døde						91	107				
Sum ulver Skandinavia vinter 2000-2001 minus døde						74	84				
Sum ulver Skandinavia vinter 1999-2000 minus døde						61	75				
Sum ulver Skandinavia vinter 1998-1999 minus døde						59	75				

Lars Berge

Lars Berge er førsteamanuensis ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, utdannet teolog, dr. art. fra NTNU, vararepresentant til FVRs styre og regionleder for Midt-Norge.

Et foredrag på en miljøkonferanse i 1998 («Som gjester på jorden...») i Trondheim hevdet daværende direktør for Direktoratet for naturforvaltning (DN), Stein Lier-Hansen, at «norsk rovdyrpolitikk rent generelt er fundert på antroposentriske (menneskeorienterte) begrunnelser eller motiver, men supplert med et snev av biosentriske argumenter». Det har han så absolutt rett i.

Og ikke nok med det. I den grad norske politikere tenker økopolitisk, har de stort sett som selvsagt målsetting å bevare økosystemets mangfold og nytteverdi av hensyn til framtidige generasjoner. Antroposentrismen har til og med fått nedslag i Grunnlovens § 110 b, der det heter: «Enhver har rett til et miljø som sikrer sunnhet og til en natur hvis produksjons-evne og mangfold bevares». Grunnloven tillegger altså ikke naturen og dyrene tilhørende rettigheter. Natur og dyreliv skal bevares, ikke av hensyn til deres egenverdi, men av hensyn til menneskers nytte.

Men oppfatningen om hva som tjener

Stein Lier-Hansen

menneskers nytte, har variert gjennom historien. På tross av Grunnlovens alle fine ord om vern av naturverdier er det den ensidige menneskeorienteringen og nyttehensynet som i virkeligheten har påført oss miljøproblemer og utarming av artsmangfoldet, og som har bidratt til at våre store rovdyr ble erklært som utryddelsesverdige fiender.

Antroposentrismen har en lang og dominerende plass i europeisk idéhistorie og har som selvsagt forutsetning at det foreligger et brudd mellom mennesket som art og den øvrige naturen, både den levende og døde naturen. Filosofen Descartes (1596 – 1650) så på dyrene som små mekaniske innretninger som fulgte mekaniske lover, mens mennesket som tenkende åndsvesen var fullstendig skilt fra, og hevdet over, naturen og dyrene. Ikke bare førte dette mekanistiske synet på dyr til groteske dyreeksperimenter, men naturen og dyrene kunne ikke ha egenverdi. Bare mennesker hadde egenverdi. Natur og dyr ble oppfattet som verdinøytralt råstoff som skulle erobres, underordnes og underkues, og som kunne brukes og endres etter menneskers økonomiske eller medisinske nyttebehov. Naturen hadde bare instrumentell verdi, og rovdyrene ble sett på som unødvendige og skadelige for økonomisk fremgang og velstand. Ofte gikk antroposentrismen hand i hand med speciesismen (artshovmodet). Dette artshovmodet har i lang tid hindret oss fra å se og akseptere at mennesket som art er nært beslektet med dyrene. Antroposentrismen og speciesismen har lenge gjort oss blinde for at det i virkeligheten bare er en gradforskjell, ikke en vesensforskjell, mellom oss og våre nære slektninger dyrene. Disse to «ismene» har hindret oss fra å forstå at det

Naturen og dyrene – menneskets tjenerne?

er vårt medmenneskelige ansvar å ivareta våre slektninger, dyrenes, behov for liv og vern.

Biosentrismen i sine mange utgaver er et forsøk på å sette grenser for menneskers uhemmede bruk og utnyttelse av natur og dyr. I denne idéstrømningen ses mennesket som nedfelt i naturens store vev av livsvesener. Vi finner her en slags biologisk egalitarisme (likhet). Det betyr at mennesket må respektere andre levende veseners rett til liv, rett og slett fordi alle levende vesener har egenverdi, ikke bare nytteverdi. Natur og dyr har med andre ord rettigheter ved siden av mennesket. Denne biosentriske tenkningen ble støttet opp av en mer antroposentrisk begrunnet utvidelse av menneskerettene til også å omfatte den ikke-menneskelige naturen. Men til forskjell fra denne antroposentriske utvidelsen av menneskerettene til å omfatte dyr, står ikke mennesket i sentrum for den biosentriske rettstenkningen. Arter som ulv og bjørn har verdi på egne premisser, løsrivet fra alle nyttehensyn. Deres rettigheter består selv om mennesket som art skulle bli borte.

Biosentrismen i sine ulike utgaver var en viktig inspirasjon da USA ga truede arter som ulv rettsvern. Forstmannen og økologen Aldo Leopold er et godt eksempel på denne snuoperasjonen i amerikansk tenkning om natur og rovdyr. Leopold ble utdannet ved Yale's School of Forestry i 1909 der den såkalte «Pinchot-tradisjonen» dominerte. Pinchot hadde i 1905 blitt leder av US Forest Service og var miljørådgiver for Teddy Roosevelt. For Pinchot var det selvsagt at naturbruk skulle baseres på moderne landbruksprinsipper. Skog og vilt skulle dyrkes og høstes som andre avlinger og yte sitt bidrag til nasjonens økonomi og velstand. Det var landets økonomi og ikke naturen, som skulle beskyttes. Innen denne agro-vitenskapelige naturbruken var rovdyrene økonomiske snyltere og «skadedyr» som truet «avlingen», dvs. «matviltet».

Leopold startet sin forstmannskarriere som innbitt rovdyrhater og rovdyrutrydder i Arizona og New Mexico. Han hadde

sverget ikke å hvile før alle ulver og pumaer var utryddet. I Kaibab Forest i Arizona var det i 1906 4000 hjort. Etter en rovdyrkrig med alle midler hadde hjortestammen i 1923 vokst til 100.000 dyr for så å kollapse vinteren 1924–25 som følge av overbeiting og sult. 60 % av all hjort i området døde denne vinteren, og i 1939 var det 10.000 hjort i området. Omtrent samtidig med Leopolds rovdyrkrig, i 1902, startet Alexander Nansen, leder for Norges

Halvor Heyerdahl Rasch

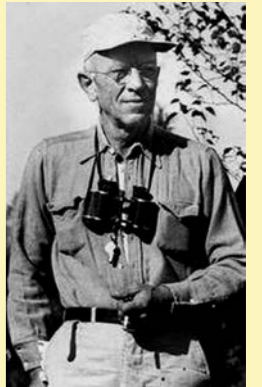
Jeger- og Fiskerforbund, den beryktede norske rovdyrkrigen. Zoologen Halvor Heyerdahl Rasch hadde allerede i 1840-årene trukket opp ideologien for jakten og rovdyrkrigen. Rovdyrene hørte til i den usiviliserte delen av verden. Mennesket måtte ta herredømme, sivilisere naturen og fjerne de «skadelige» rovdyrene. I 1908 var rovdyrkrigen godt i gang og ble gjennomført av en koalisjon bestående av sportsjegere, grunneiere, bønder, husmenn og statsmakten. Ikke en gang naturvernerne talte rovdyrenes sak. Matviltet økte, og særlig rypebestandene økte voldsomt. Men i 1912 kom krakket med en dramatisk fall i bestanden som følge bl.a. av sykdom.

Endringen i synet på rovdyrenes plass og funksjon i naturen endret seg gradvis i Norge etter denne erfaringen. Det gjorde det også i USA og ikke minst hos Leopold. Disse erfaringene, sammen med problemet «Dust Bowl», dvs. sandstormene og jorderosjonen som rammet prærien i Midtvesten på 1930-tallet som

følge av overbeiting og såkalt vitenskapelig jordbruk, bidrog til at Leopold, nå som professor i viltforvaltning, etter hvert forandret mening. Leopolds bok fra 1949, A Sand County Almanac, har blitt en viktig inspirasjonskilde for den økologiske bevegelsen. Han utviklet en biosentriske, holistisk og økologisk landskapsetikk (land ethics) der hele økosystemet utgjør et gjensidig, avhengig og levende felleskap (biotic community) av dyr, mennesker, planter og landskapsformer. Alle levende vesener og geologiske formasjoner har egenverdi. Utrykkes for eksempel ulv eller andre rovdyr, blir helheten skadelidende. Hos Leopold hører rovdyr og andre dyr hjemme som viktige bidragsyttere til økosystemets balanse. Landskapsetikken verdsetter integriteten og stabiliteten i det biotiske samfunnet. Naturen er ikke til for mennesket. Menneskets skjebne er flettet sammen med plantene og dyrene. Menneskelig bruk av natur kunne forsvareres som riktig bare dersom bruken bevarte hele livsfellesskapets, dvs. naturens, økosystemenes, dyrenes og landskapsformenes egenverdi, integritet, stabilitet og skjønnhet. Mennesket måtte lære seg å leve med, ikke mot, natur, planter og dyr.

«Thinking like a Mountain» heter et av Leopolds mest kjente essays. Bare fjellet har levd lenge nok til å lytte objektivt og til å forstå ulvehylens musikk, sier han. Bare fjellet kan forstå den skjulte meningen bak ulvenes hyl og rikdommen på fjellet. Bare fjellet forstår rikdommen og den dype sammenhengen i naturen som ulvehylene bærer bud om. Den som utarmer naturen tenker ikke som et fjell, lever ikke som et fjell og forstår ikke som et fjell. Leopold slutter seg til en annen stor amerikansk villmarksfilosof, Henry David Thoreau: I villmarka ligger håpet for verden – det skjulte budskapet i ulvehylens polyfoni!

Aldo Leopolds landskapsetikk er noe av grunnlaget for at ulv ble gjeninnført i deler av USA og at ulven diskuteres gjeninnført i Skottland. Mennesket begynner sakte

Aldo Leopold

å forstå at det plikter å pålegge seg selv begrensninger og gi plass og livsrom for alle naturens livsformer.

Vi kan avslutte med nok et sitat fra Lier-Hansens foredrag: «Ulv og sau-konflikten er et resultat av valg mennesker før oss har gjort og avspeiler visse verdiorienterte avveininger og prioriteringer. Denne konflikten er ikke naturgitt, men menneskeskapt». Det samme gjelder løsningen. Også her treffer Lier-Hansen poenget. Det moralske problemet, hevder han, oppstår når byttedyret som pines eller drepes er under menneskelig kontroll, og byttedyret er genetisk manipulert til å tilfredsstille menneskers drifts- og produksjonskrav, ikke et samliv med rovdyrene i en fri natur. Løsningen, slik DN-direktør Lier-Hansen skisserer den, er denne: «Det mennesket har tatt ansvar for, må mennesket passe på og beskytte med tilsyn og vokting. Beitebruken, som er et resultat av tidligere generasjoners valg, må omstilles slik at næringa tar et reelt ansvar for beitedyr som over lang tid er manipulert til ikke å være natur- eller rovdyrtilpasset». Nå skal ingen beskyldes den senere statssekretær Lier-Hansen for å ha praktisert DN-direktør Lier-Hansens budskap. Det er nok å vise til den famøse ulvemassakeren i Østerdalen. Ingen skal heller beskyldes dagens politikere for å ha tatt dette moralske ansvaret inn over seg. Men like fullt er veien framover, slik Lier-Hansen skisserte det i foredraget, den eneste farbare.

Foto: Viggo Ree

Paul Granberg

Paul Granberg har bred bakgrunn fra viltforskning og viltforvaltning i Norge og var tidligere leder av Foreningen Våre Rovdyr

Norsk viltforvaltning og viltforskning – bukken og havresekken?

Om overskriften er berettiget eller ikke får bli et skjønnsspørsmål for den enkelte. Uttrykket beskriver en situasjon man bør unngå. Man hører ofte snakk om internkontroll, hvilket bør være en selvfølge. Men innen offentlig virksomhet er et uavhengig tilsyn ikke overflødig.

Den frie forskning

Det var i 1914 at professor Fridtjof Nansen foreslo en statlig, fri og systematisk viltforskning i Norge. Dette førte til at Statens Viltundersøkelser ble opprettet i 1936. Selv om instituttet rent administrativt var tilknyttet Jaktkontoret i Landbruksdepartementet, var det å betrakte som frittstående og arbeidet i stor utstrekning med grunnforskning innen viltbiologi. Etter at Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske (nå Direktoratet for naturforvaltning – DN) ble opprettet, ble Statens Viltundersøkelser lagt inn under dette. Dermed var det duket for visse interessekonflikter. Direktoratet mente at deres forskningsavdeling skulle konsentrere seg om såkalt anvendt forskning, eller hva vi kan kalle forvaltningsrettet forskning, mens forskningen på sin side mente at det fortsatt var behov for betydelig grunnforskning som grunnlag for den forvaltningsrettede forskningen. Forskerne ble fort lei av at byråkratene «stadig kikket dem over skuldrene», og etter noen år ble det besluttet å nedlegge direktoratets viltforskningsavdeling. Dermed var Fridtjof Nansens idé spilt ut over sidelinjen!

Imidlertid var det en del forskere som opprettet en stiftelse som i dag er kjent som Norsk institutt for naturforskning (NINA). Deres forsett var å opprette et privat forskningsinstitutt som skulle arbeide på oppdragsbasis. Det er innlysende at deres viktigste oppdragsgiver måtte bli DN, og dermed var man omtrent like langt.

SNO – et oppsyn med hva?

Selv om viltforskningsavdelingen ble nedlagt og gjenskapet som «frittstående» institutt, fortsatte DN å vokse og ble tillagt nye saksområder og avdelinger. I 1997 ble det opprettet et Statens naturoppsyn (SNO). Til tross for at vi har et eget justisdepartement og et politivesen som har lov og orden som ansvarsområde, ble SNO underlagt DN etter diverse drakamper i forskjellige retninger. Går vi tilbake til før 1970-årene, hadde vi en rekke oppsynsordninger i utmarka. Nevnes kan fjelloppsynsmenn underlagt fjellstyrene, grunneierorganisasjoner, jeger- og fiskerorganisasjoner, elveeierlag mm. Felles for disse ordningene var at de var organisert for å ivareta rettighetshavernes private interesser, mens de overordnede samfunnsmessige interesser ikke uten videre kunne sies å bli ettersett i samme utstrekning. Dette var bakgrunnen for at tanken om et statlig naturoppsyn ble nevnt overfor myndighetene allerede i 1972, og det danner også en forståelig bakgrunn for de særinteresser som kom til syne i spørsmålet om hvor SNO skulle plasseres rent administrativt. Situasjonen ble til at vi

i dag har et SNO i tilnærmet samme situasjon som viltforskningsavdelingen var før den ble nedlagt. SNO har da også fått seg tildelt en del uventede arbeidsoppgaver i forbindelse med forvaltning og forskning, ikke minst å utfordre etiske normer ved å forstyrre og plyndre ynglehøi! For øvrig har DN, NINA og SNO sitt sete under samme tak.

Forskningens muligheter

De tekniske muligheter innen viltforskningen har i de senere år gjennomgått en radikal utvikling, i det man blant annet har fått radiotelemetri som gjør at enkelte viltindivider kan merkes og «fotfølges» fra fødsel til død (i det minste i teorien). Det er DN som har myndighet til å gi tillatelse til innfangning av villlevende dyr, og kontrollerer dermed i avgjørende grad all viltforskning som betinger innfangning og eventuelt merking av vilt i Norge. Men tilsynet med merkingen og de merkede dyrene kommer inn under Forsøksdyrutvalgets ansvarsområde. Forsøksdyrutvalget skal være et uavhengig tilsynsorgan, oppnevnt av det tidligere Statens dyrehelsetilsyn (nå Mattilsynet). Forsøksdyrutvalgets ansvarsområde er omfattet av et eget regelverk som tilsynelatende stiller strenge krav til etiske og dyrevennmessige sider ved bruken av forsøksdyr, der også nødvendigheten av slik bruk skal vektlegges. Men som i de fleste regelverk finner man unntak som myker opp og gir muligheter. Blant annet skal det være en ansvarshavende som har det daglige ansvar for tilsyn med forsøksdyrene. Og denne personen kan delegeres myndighet til å forhåndsgodkjenne og tillate igangsettelse av forsøksprosjekter. Det er tilstrekkelig at han orienterer Forsøksdyrutvalget ved å oversende kopi av søknad og prosjektbeskrivelse i etterkant. NINA har ansatt en egen veterinær som har fått seg tildelt denne myndighet. En overveiende del av telemetristudiene på villlevende landpattedyr går i dag gjennom NINA. Det praktiske merkingsarbeidet blir i store trekk utført av en annen veterinær som dessuten er medeier i et privateid veterinærfirma. Dette firma reklamerer blant annet med at det utfører immobilisering, innfangning, radio-merking og flytting av dyr. Dessuten har det samarbeid med et privat helikopterfirma.

Medaljens bakside

Radiotelemetri har gitt oss uvurderlig ny kunnskap og vil sikkert gjøre det også i fremtiden. Denne kunnskapen vil forhåpentligvis komme forvaltningen og artsbevaringen til nytte. Men også denne medaljen har en bakside.

Selv om man i dag hører og ser «rosenrød» omtale av teknikkens skånsomhet, kan ingen benekte at selve merkingsprosessen er en meget stressende situasjon for dyret. Likeså at dyret blir satt i en unaturlig situasjon ved å bære et halsbånd med en viss vekt.

Et stort spørsmål kan stilles når radiosendere legges inn i dyrenes bukthule ved kirurgiske

inngrep uten annen oppfølgende kontakt med dyret enn gjennom radiosignalene fra senderen – og snaut nok det i enkelte tilfeller! Hvordan disse omstendigheter virker inn på dyrenes forhold til mennesket og sosiale og daglige liv ellers, er ikke systematisk undersøkt. Selv om det hevdes at teknikken som helhet ligger innenfor akseptable grenser for dyreetikk, finnes det også groteske og klare enkeltexemplar på det motsatte. Dette ved siden av at det har forekommet dødsfall blant forsøksdyrene som det kan stilles spørsmålsteget ved.

Et spørsmål er det også om forsøksdyrene utelukkende blir brukt i forskningsøyemed? Det er ikke vanskelig å dokumentere at radiotelemetri har blitt brukt i forbindelse med avlving av dyr i rent forvaltningsmessig øyemed. Det er også indikasjoner på at forsøksdyrene har blitt brukt til trening av jakthunder, og det er eksempler på at teknikken blir brukt i forretningsmessig øyemed, f.eks. kommersiell turistguiding. Når forsøksdyr og utstyr blir brukt til slike formål er det klart utenfor forutsetningene for forskningsvirksomheten, og i prinsippet ligger det nær opp til å kunne sammenlignes med ulovlig jakt! Det hevdes da også at telemetri har blitt brukt under direkte ulovlig jakt, til og med på rødlistearter, hvilket kan bidra til å true artens eksistens.

Disse betenkeligheter tilsier at antall merkede dyr bør innskrenkes til det strengt nødvendige. Det blir stående i kontrast til det opplegget vi har i dag omkring virksomheten. De private interesser er tjent med en stor aktivitet av økonomiske grunner. Det er ingen tvil om at forvaltningen har (i det minste har hatt) interesse av radiomerkede dyr i rent forvaltningsmessig øyemed – kanskje mest med tanke på store rovdyr. Innen forskningen er det kamp om pengebevilgninger. Og de største og mest glamorøse prosjekter med et stort antall merkede dyr har selvfølgelig de største sjanser. Dermed står man i fare for at bevilgningene i stor utstrekning blir brukt til merking, og at penger til resultatorientert oppfølging kanskje ikke blir prioritert i samme grad.

20 år med radiotelemetri

Etter vel 20 års forskning her i landet med tusentalls radioinstrumenterte forsøksdyr, bør det nå totalt foreligge et meget omfattende datamateriale for de mest studerte artene. Samtidig foregår det også en rask utvikling av teknologien, som i nær fremtid sansynligvis vil gjøre forskningsarbeidet både enklere og mere skånsomt for forsøksdyrene. Dette tilsier at en del av argumentasjonen for nymerking (og nye prosjekter) bør stilles under lupen. I nåværende situasjon synes det som om Forsøksdyrutvalgets hittil svake posisjon bør styrkes slik at utvalget blir et helt utenforstående, faglig kontrollerende organ der privatøkonomiske og andre særinteresser ikke får anledning til å bli dominerende.

Rovdyr på Tinget

Storingsrepresentant Steinar Bastesen fra Kystpartiet hadde ett og annet på hjertet overfor miljøvernministeren i Stortingets spørretime 17.11.2004. Her kan man lese referatet.

Steinar Bastesen (Kp): Jeg har et spørsmål til miljøvernministeren: En sauebonde i EU-landet Sverige skjøt en utsatt ulv i nødverge og måtte betale 100.000 kr i bot. Samme uke ble en polsk bærplukker skutt ved et vådeskudd, og familien fikk 27.000 kr i erstatning. Kan statsråden opplyse om man kan oppleve lignende forhold i Norge, og hva er bøtenivået her i landet ved skyting av ulv?

Statsråd Knut Arild Hareide: Nødverje i møte med store rovdyr er ein rett som både dyreeigarar og einskildpersonar har til å forsvara seg sjølve og sin buskap. Denne udiskutable retten er regulert i viltloven § 11. Ulovleg felling av ulv og andre rovdyr er derimot alvorleg miljøkriminalitet. Ulovleg felling av rovvilt gjer at forvaltninga av rovvilt vert vanskelegare å gjennomføra. Det kan også føra til at skadedyr i visse situasjonar ikkje kan takast ut av dei fåtallige bestandar allereie så hardt nedskotne at det ikkje lenger er rom for målretta og skadeførebyggjande forvaltningstiltak. Av desse grunnar peika eit breitt fleirtal på Stortinget seinast denne våren på at miljøkriminalitet retta mot rovvilt faktisk skal innebera ein reell moglegheit for straffefølgjing. Eg kan elles opplysa representanten om at dagens strafferammer for ulovleg felling av freda dyr i Noreg etter viltloven er opptil to år og opptil seks år etter straffeloven. Det er politiet og domstolane si oppgåve å handtera handlingar som bryt med norsk lov.

Steinar Bastesen (Kp): Jeg takker for svaret. Jeg har ikke fått svar på spørsmålet. Statsråden har ikke svart på spørsmålet, men jeg registrerer jo svaret og takker for det. I dette tilfellet sier statsråden at vi skal ha samme tilstander, kanskje enda verre, i Norge. I Sverige går det tre polske bærplukkere på én utsatt ulv. Hvor mange polske bærplukkere vil det gå i Norge på én ulv, når det er tre i Sverige?

Presidenten: Statsråden har fått en utfordring her!

Statsråd Knut Arild Hareide: Eg vil seia til representanten Bastesen at det som er viktig å vektleggja her, er at når det er ein nødverjesituasjon, skal

ein sjølvsgatt ha moglegheit til å gjera det som nødvendig. Det var det første eg sa i svaret. Dersom det oppstår ein nødverje situasjon, er det ein rett som enkeltpersonar har, det er ein heilt udiskutabel rett i nødverje. Me må skilja klart mellom nødverjesituasjonar og det me har opplevd av ulovleg skyting av rovdyr. Det vil eg seia er grov miljøkriminalitet. Det må skiljast mellom desse situasjonane. Når det er nødverje, er det sjølvsgatt ein rett etter norsk lov å handtera situasjonen. Men det å føreta ulovleg felling, skal me reagera på, og det legg òg lovverket i Noreg til rette for.

Steinar Bastesen (Kp): Jeg takker igjen for svaret, men jeg har ikke fått svar på spørsmålet. Hvor mange polske bærplukkere går det på felling av én ulv i norsk område? Ulven i Norge er utsatt. Jeg har bilde på kontoret av at den norske stat utrydder den siste ulven, så vi har ingen norsk ulv. Det er utsatt ulv vi har i Norge. Og da er spørsmålet til miljøvernministeren: Hva blir gjort fra Miljøverndepartementet med utsatte dyr, det være seg ulv eller kongekrabbe i havet? Det er fremmede arter i norsk fauna. Hva gjøres?

Presidenten: Vi er vel et stykke utenfor spørsmålet, men statsråd Hareide kan svare hvis han ønsker.

Statsråd Knut Arild Hareide: Ja. Når det gjeld problematikken rundt utsett ulv, viser det seg at det har me ikkje i Noreg. Det stemmer at dei stammene me har i Noreg, kjem m.a. frå russiske og finske område, men dei har komme hit på ein naturleg måte. Me har eit ansvar i forhold til internasjonale konvensjonar for å ta vare på våre forpliktingar, og det legg Miljøverndepartementet og Regjeringa stor vekt på at me skal gjera. Når spørsmålet kjem om kva for skadenivå og bøter som eventuelt føreligg, seier eg at i forhold til ulovleg nedskyting av rovdyr har me strenge reglar, og det skal me ha, for dette er grov miljøkriminalitet. I forhold til det spørsmålet som representanten Bastesen tek opp om nødverje, vil eg gjera tydeleg og klart at der ligg det sjølvsgatt ein rett. Det ligg òg i viltlova ein naturleg rett i forhold til det.

Nattfugl

En fortelling om hubroen og dens kamp for å overleve

Av Geir Sjøli

Foto: Yngve Kvebæk

Geir Sjøli

Det er en månelys natt i mars. Vinteren holder ennå naturen i et iskaldt grep. En hare har hele dagen sittet gjemt under en skjortegran. Nå våger den seg fram på en liten slette i skogen for å beite på noen unge ospeskudd. Plutselig løsner en mørk skygge fra skogen. Det er som om selve natta har kastet noe fra seg. Lydløst seiler den store fuglen mot haren. For sent merker haren at en fare truer. Den kaster seg fram, men midt i spranget slår sylkvasse, krumme klør inn i harekroppen. I natt må noen dyr dø for at andre skal leve.

Det er lenge siden hubrohannen har spist. Med det kraftige, krumme nebbet river den opp hareskrotten og sluker grådig av det varme kjøttet. Men det er flere dyr som er sultne i natt. En stor rev har oppdaget hubroen og vil ha sin del av haren. Fuglen hveser og bruser med fjærene, den blir nesten dobbelt så stor! Hubroen ligner et lite troll der den sitter snøen med haren under seg. Reven kaster seg fram, men blir møtt av sylkvasse klør, og den viker unna. Hubroen bakser med vingene, den prøver å lette med haren, men reven får tak i et av bakbeina, og fuglen mister grepet. Skuffet og rasende må hubroen se på at reven drar hareskrotten inn i et tett kratt. Den flyr vekk og slår seg inn på ei berghylle.

Den natta roper hubroen. Huuu-oo, låter det, huuu-oo. I månelysset gløder hubroøynene ravgult. Ingen hare i nærheten våger seg ut for å beite mer i natt. Den store nattfuglen har vendt tilbake til Svartfjell. I flere dager har hubrohannen streifet

omkring i skog og fjell. Han kjenner en uro i kroppen som driver ham stadig videre, på leting etter en make. Men han har ikke sett eller hørt andre av sin egen slekt. Mennesket har nesten utryddet hubroene.

Området ved Svartfjell er rikt på vilt, så han sulter ikke. Her fins godt om hare og fugl, ekorn og mus. Hver natt høres det kalde ropet fra hylla i Svartfjell, huuu-oo. En kveld går en bjørn forbi. Den reiser seg på bakbeina og titter opp dit hubroen sitter. Hoo, sier ugla dypt, som om den vil hilse det store dyret.

En natt mens han roper, kvepper han plutselig til. Han strekker seg og lytter. Tii-jukk, låter det skarpt fra skogen under berget. Endelig får han svar fra en hunnfugl! På veldige vinger kaster han seg ut fra berghylla, like lydløs som natta selv. Den natta høres underlige lyder fra Svartfjell. Hoo, sier det dypt og hult. Det knepper og hveser, av og til høres nifse stønn og mjauing som fra en stor katt. Hubroene vagger omkring hverandre som to store fjærbamser. De store fuglene har bryllupsfest i vårnatta.

Det er april. Det damper av den mørke skogen etter det milde vårregnet. Over alt sildirer vann. På en fjellhylla har hubrohunnen sparket opp en grop. Berget henger over som et tak, så noe bedre reir trenger hun ikke. Hun har lagt to egg, først et, så et til to dager seinere. Hver natt kommer hannen med mat til henne. Etter fem uker klekker eggene. Nå får hubrohannen det

travelt. Han jakter ofte i fjellet nå. Her fins lemen og fjellrotter som er lettere å fange enn hare og fugl. Av og til finner han frosk, og en gang fanget han en stor ørret i en grunn bekk. Når han kommer med mat blir han hilst med kneppelyder og grådig hvesing.

En kveld må hubrohannen lenger bort enn vanlig for å skaffe mat. Han følger elva ut av skogen og kommer inn på noen flate jorder. Som et mørkt spøkelse svever han lydløst lavt over bakken. Han ser menneskeboligene. Det lyser gult fra vinduene. Da får han øye på et dyr mellom husene. Det er mindre enn en rev, og har lang tynn hale. Hubroen angriper! I siste øyeblikk får katten reddet seg under låven mens den vræler alt den kan. Hubroklørne rispet den bare såvidt i skinnet. Skuffet svinger hubroen seg opp på låvetaket. Kanskje kommer dyret fram igjen?

Hubroen ser at en tobeint kommer ut, står en stund og lager lyder. Så forsvinner den, men dukker snart opp på nytt. Hubroen blir utrygg. Nå vil den bort. Et voldsomt smell, og en ildsprut blinder hubroen et kort øyeblikk. Han kjenner det freser i fjærene. Ugla kaster seg ut fra taket og forsvinner i mørket. Inne i skogen setter han seg i toppen av en tørrfuru. Det stikker og svir flere steder i kroppen. Han plukker med nebbet, og får tak i flere harde kuler som han spytter ut.

Den natta har ikke hubrohannen med seg mat til de små ungene og mora. Han setter

Foto: Kjetil Aa. Solbakken

seg i berget et stykke unna reiret. Han er skremt og sulten, men ikke særlig skadet. I reiret knepper hubrohunnen misfornøyd med det krumme nebbet. Etter denne hendelsen holder hubroene seg mest i skogen og fjellet. Hunnen er også med og jakter nå. Det skal mye mat til for å mette de to ungene. Det er vanskelig å finne nok mat. Hare og fugl er oppmerksomme på hubroene og gjemmer seg godt. Smågnagere og trostunger er lette å fange, men de er små, og hubroparet må stadig ut på jakt.

Ettersom dagene går blir ungene mer og mer urolige. Om natta stabber de omkring på berghylla. Ennå er det lenge til de kan fly, men de veiver stadig med vingene, og klørne er blitt krumme og sterke. På hodet vokser fjærene ut. En morgen holder det på å gå galt. En ravnflokk har oppdaget reiret, og kretser rundt og holder leven. Ungene bruser opp fjærene, prøver å se store og farlige ut mens de knepper med nebbet. Begge de voksne er ute på jakt da de hører ravnene. Raskt flyr de mot reiret for å ta opp kampen.

Hubroene kaster seg inn i ravnflokkene. De hogger med nebbet og slår med vingene, men ravnene er mange, og de er dristige. Uglene skjønner at kampen er nytteløs. Plageåndene må lokkes vekk! Hunnen slår seg inn på reiret hos ungene, mens hannen flykter med hele ravnflokkene etter seg. Han gjemmer seg vekk i en ur, og ravnene forsvinner etter hvert.

En kveld har en liten flokk ravnner satt seg

inn i et skogholt for å sove. Mens natta er på det mørkeste kommer to lydløse, mørke skygger svevende inn blant trærne, griper hver sin ravn og forsvinner. Hubroene trenger ikke sulte i natt. En dag går to menn mot Svartfjell. De bærer en stor taukveil med seg. Mennene klatrer opp ura ovenfor hubroreiret og den ene firer seg ned i tauet. Uglene er redde og sinte nå. De vagger omkring mens de knepper med nebbene. Den minste ungen gjemmer seg helt innerst på berghylla, der mannen ikke kan nå den. Men den andre bruser seg opp og prøver og se farlig ut. Den vil forsvare seg mot inntrengerne. Hjelpeløse må foreldrene se på at mennesket griper den modige ungen og putter den i en sekk. Så klatrer han opp igjen, og de to går ned fra fjellet.

Morgenen etter sitter hubroparet og den gjenværende ungen på reirhylla. Fuglene er skremte og urolige. Foreldrene fulgte etter mennene på avstand, de kunne høre ungens skremte piping. Helt innpå menneskeboligene fulgte de etter, men der ble de tobeinte borte. Igjen og igjen lokker foreldrene. Pfu-u-hoo, sier de, men ingen svarer.

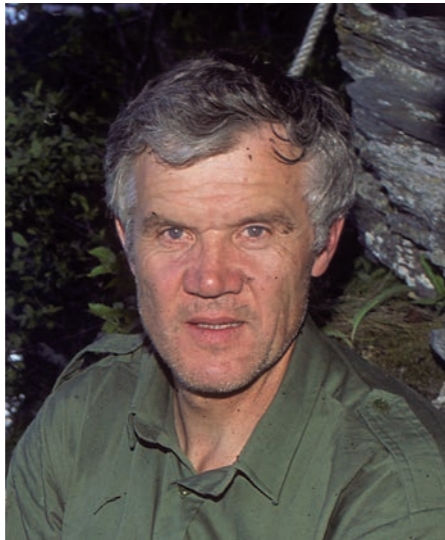
Neste natt flyr hubroforeldrene igjen dit menneskene bor. Hannfuglen er urolig. Det var her han ble skremt og skadet. Likevel setter de seg i ei stor furu i skogkanten. Hele natten sitter de urørlige, venter på ungens lokkerop, men alt er stille. I det gryende morgenlyset letter hubroene og flyr tilbake til Svartfjell der den siste ungen venter.

Opplysninger i ørnerreferat kan misoppfattes

Jeg viser til artikkelen «Det femte nordiske kongeørnsymposium» skrevet av Birger Westergren i Våre Rovdyr nr. 1/2004. Det som er skrevet om undertegnede i denne artikkelen (på side 12) kan misoppfattes av leseren. Derfor ønsker jeg å knytte noen kommentarer til det som vedrører meg i artikkelen:

«En annen kongeørnforsker som overraskende ikke sto på foredragslisten var Øivind Lunde» står det i artikkelen. Dette er helt riktig, men kan oppfattes av leseren som en kritikk av arrangøren som ikke har invitert meg til å holde foredrag. I så fall er denne kritikken uberettiget. Faktum er at jeg var invitert som foredragsholder, men jeg takket nei. Årsaken var at jeg i tiden før symposiet var syk og skulle legges inn til en omfattende operasjon ved Tynset sykehus, og det var uvisst hvor lenge rekonvalesenstiden kom til å bli. Da det senere viste seg at rekonvalesenstiden ble noe kortere enn forventet, følte jeg meg frisk nok til å stille opp på symposiet, men da kun som tilhører. – Det står ikke noe i artikkelen om at jeg på et tidligere symposium har holdt foredrag om mine næringsundersøkelser hos kongeørn. Dette gjorde jeg på ørnesymposiet i Tåsjøberget, Hoting i Sverige 20–21 november i 1999 (se rapport fra dette symposiet), og tilhørerne var svært fornøyd. Dette burde ha vært nevnt i artikkelen?

Jeg blir i artikkelen titulert med betegnelsen forsker og sidestilt med en annen navngitt person, som har forskning som yrke. Dette kan oppfattes av leseren som om jeg er ansatt som forsker ved en eller annen institusjon, og at jeg blir lønnet av denne institusjonen. Dette vil i så fall være feil! Faktum er at jeg er lærer av yrke og ikke forsker. Jeg er ansatt som lektor ved Røros videregående skole, og er lønnet av Sør-Trøndelag Fylkeskommune.

Øivind Lunde Foto: Tom Schandy

Det påpekes også at jeg har studert kongeørns næringsøkologi i over 30 år, og at mine studier ifølge meg selv er unike i verdenssammenheng. Dette er en påstand jeg har kommet med i mine søknader om økonomiske midler. Jeg fastholder denne påstanden. Det er et faktum at næringsundersøkelser hos denne arten over et så langt tidsrom er unikt, også i verdenssammenheng.

Videre står det i artikkelen at norske myndigheter har støttet denne forskningen med hundretusener av kroner, og at det så langt er beskjedent med artikler. Dette kan oppfattes av leseren som at her har samfunnet satset enormt med penger uten at en har fått noe igjen for dem. Gjør leseren det blir det alvorlig feil! Det står nemlig ikke noe om at jeg har produsert en lang rekke rapporter til de bevilgende myndigheter. Disse rapportene er offentlige. Da jeg gjennom årene har fått nye bevilgninger, må jo de bevilgende myndigheter ha vært fornøyd med mitt arbeid. – Studiene har vært drevet med samme metode over en svært lang tidsperiode, akkurat slik forskermiljøet har etterlyst. En kunne ha drevet denne

forskningen med andre og mer kostbare metoder, for eksempel benyttet avansert teknisk utstyr, flere personer og med personer som er ansatt og lønnet som forskere, og som mer eller mindre hadde hatt dette som en heltidsgesjeft. Som lærer i full stilling, uten muligheter for medhjelpere og uten tilgang til avanserte tekniske hjelpemidler har jeg aldri hatt muligheten til dette.

Det påpekes i artikkelen at jeg har tjent hundretusener av kroner på ørnestudiene. Hvor mye er hundretusener av kroner? Etter mine begreper vil det være et sted mellom 2–300.000 til maksimum 900.000 kroner; la oss være svært, svært raus og si det siste. Over 30 år, som artikkelforfatteren viser til, vil det si kr. 30.000,00 pr. år i gjennomsnitt. Dette skal dekke bilutgifter (7–10.000 km pr. år) og kostpenger gjennom en periode på tre måneder; lønn har jeg aldri mottatt. Hva hadde dette kostet hvis denne forskningen hadde vært drevet av ansatte forskere?

Det står også i artikkelen at det ikke ble registrert et eneste spørsmål eller en eneste faglig kommentar fra meg på symposiet. Hva så? Kanskje jeg ikke hadde noe å si? Hva med de mange andre ørneforskere som var tilstede på symposiet og som ikke sa noe? Hvorfor er ikke disse nevnt? Er det taletvang på ørnesymposier? Faktum er at jeg utvekslet faglige erfaringer med mine ørnekolleger i flere timer om kvelden mellom de to symposiedagene.

Grunnlaget for et journalistisk arbeid er at en har tilstrekkelig med kunnskaper om temaet som omhandles! Det har ikke forfatteren av denne artikkelen. Artikkelforfatteren har ikke kontaktet meg på forhånd; han er for meg totalt ukjent! Min konklusjon er at dette er slett journalistisk arbeid!

Øivind Lunde

Kongeørnforskninga følges nøye

I referatet fra kongeørnsymposiet i Stjørdal i VR 1–04 ble Øivind Lunde og hans ørneforskning kort omtalt innledningsvis. Disse seks setningene har Lunde respondert på med et langt debattinnlegg. Ett av ankepunktene er at jeg titulerte han som forsker. I følge han selv er han lektor i den videregående skole. Med tanke på de mange intervjuer med Lunde som har stått på trykk i tidsskrifter og aviser opp igjennom åra, fortøner dette seg ganske underlig. Her har han diverse ganger blitt presentert som ørneforsker eller kongeørnforsker uten at dette har avstedkommet innsigelser. Det viktigste er vel hva man gjør – og ikke hva man er! Det finnes nok av eksempler på at store vitenskapelige nyvinninger er gjort av amatører og fagfolk som ikke har vært knytta til tunge faglige institusjoner. Lunde ble forskerutdanna ved Universitetet i Oslo i 1985 med hovedfagsoppgave i spesiell zoologi på

næringsøkologi hos kongeørn. For øvrig har Lunde selv i sitt debattinnlegg omtalt sine kongeørnstudier som forskning!

En av de viktigste oppgavene for FVR er å følge med på hva som skjer innen forvaltning og forskning i forbindelse med rovdyra våre. Kongeørna er nå spesielt interessant etter at den har kommet inn i den siste rovtilmeldinga. Bevilgninger til forskning på denne arten kan således ha stor betydning for dens framtid i norsk natur. Det bør derfor ikke overraske noen at FVR er opptatt av hva enkelte fagfolk gjør eller ikke gjør i denne sammenheng. Dette innebærer at vi følger med på hva som bl.a. blir publisert om arten. Såpass må personer som mottar offentlig støtte til sine studier tåle av oppmerksomhet fra bl.a. naturvernorganisasjoner.

I mitt referat står det ikke at Lunde «har tjent

hundretusener av kroner på ørnestudiene». Det som er viktig i denne sammenheng er at myndighetene har støtta hans nærings- og bestandsstudier hos kongeørn med hundretusener gjennom flere tiår uten at det er registrert en eneste artikkel om resultatene i tidsskriftlitteraturen! Dette er bemerkelsesverdig siden Lunde selv omtaler sin forskning som unik i verdenssammenheng. Men hans årlige rapporter er interessante, og i den forbindelse vil jeg på vegne av FVR be Lunde om å få låne hans rapporter fra feltsesongene 1989, 1997 og 1998. Disse kan sendes til postboksadressa på Årnes, og vil bli returnert etter gjennomsyn. FVR dekker portoutgiftene. Når alt kommet til alt er jeg sikker på at Lunde er glad for at også naturvernsidea viser interesse for forskninga og rapportene hans.

Birger Westergren

Ung kongeørn. Foto: Per J. Tømmeraa.

Det er ingen sak for en bjørn å klatre i trær, men den setter i høyeste grad spor etter seg slik som klomerker og knekte greiner.

Noen av deltagerne på årsmøtet

Viggo Ree under foredraget om opplevelser fra ungarske rovfuglstepper og rumenske bjørneområder

Bjørnehiet

Turleder Erling Mømb og turdeltagere går hiet nærmere etter i sømmene

Alle foto: Yngve Kvebæk

En pust i bakken ved bjørnehiet

Øverst til høyre: Birger Westergren med bjørnens første etterlatenskap etter en lang vinter

FVRs årsmøte

Ljøraturtunet, Hedmark 5. juni 2004

Referat

1. Årsmelding

Foreningen leder Arne Flor leste årsmeldingen og redegjorde ytterligere under hvert punkt. Årsmeldingen ble godkjent.

2. Regnskap/budsjett

Arne orienterte om problemene med regnskapsfirmaet foreningen benytter seg av. Til tross for en rekke purringer de siste månedene var regnskapet ikke klart før to dager forut for årsmøtet. Således var det umulig for vår revisor å utarbeide en revisorrapport. Dette er en faktor som ligger utenfor vår kontroll og revisjon må derfor gjennomføres i ettertid. Styret har allerede innledet arbeidet med å skifte regnskapsbyrå. Urevidert regnskap ble deretter gjennomgått og godkjent under forutsetning av at revisjon utføres innen rimelig tid. Budsjett for 2005 ble godkjent med mindre justeringer.

3. Valg

Valgkomiteens representant Viggo Ree redegjorde for komiteens innstilling som ble vedtatt. Ledelsens sammensetning for det kommende foreningsåret ble dermed som følger:

Styremedlemmer:

Arne Flor (gjenvolgt)
Geir Sjøli (gjenvolgt)
Christin Valsjø (ny)
Stig Anderson (ikke på valg)
Randi Haakenaasen (ikke på valg)
Birger Westergren (ikke på valg)

Vararepresentanter:

Tormod Vaaland Burkey (gjenvolgt)
Erling Mømb (gjenvolgt)
Lars Johan Berge (ny)
Johnny Eriksen (ny)

Bjørnebosø

Revisor:

Bård Haugsrud (gjenvolgt)

Valgkomité:

Burny Iversen (gjenvolgt)
Morten Ree (ny)
Viggo Ree (gjenvolgt)

4. Eventuelt innkomne saker

Det var ingen saker til behandling under dette punktet

Etter årsmøtets avslutning inntok deltagerne en bedre middag og deretter holdt vår informasjonskonsulent Viggo Ree et fyldig og engasjerende foredrag om sine rovvilttilknyttede og andre opplevelser i Ungarn og

Romania. Foredraget hadde tittelen "Glimt fra ungarske rovfuglstepper og rumenske bjørneområder".

Søndag ledet turleder Erling Mømb deltagerne til et av årets bjørnehier. En mengde særdeles tydelige spor etter bjørnen kunne registreres i nærområdet, bl.a. flere møysommelig oppbygde «bosøer», kraftig kvistede furutrær med tilhørende klo- og bitemerker, en tildekket kadaverplass og mye mer. De mange og konsentrerte funnene gjorde dermed turen usedvanlig lærerik.

8. juni 2004

Yngve Kvebæk
Referent

Overblikk over bosøa

FVRs nye t-skjorter

Svarte T-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst «Ikke skyt moren min!». Den andre med ulv og teksten «Ulven - en naturlig del av norsk fauna».

Gaupe:
Str. S og M

Ulv:
Str. M, L og XL

Pris kr 120 pr. stk. + porto

Romslige størrelser

Bestilles fra Helga Riekeles (FVR i Østfold) via følgende alternativer:

E-post: helgariekeles@hotmail.com
Post: Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen
Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, a 37 01 50 35, mob 48 11 12 35

Sekretær

Randi Haakenaasen, Welhavens gt. 6, 0166 Oslo
p 22 20 56 74

Kasserer

Stig Anderson, Lokesvei 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Øvrige styremedlemmer

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Christin Valsjø, Peer Gyntsv. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Birger Westergren, Sømkleiva 11, 4637 Kristiansand,
p 38 04 69 87

Vararepresentanter

Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Tormod V. Burkey, Kongshavn 26, 1367 Snarøya
mob 90 53 95 83

Johnny Eriksen, Major Forbusgt. 10, 1776 Halden
p 69 18 71 10, a 69 30 33 30, mob 92 89 69 51

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Daglig leder og redaktør

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann

Birger Westergren, Sømkleiva 11, 4637 Kristiansand,
p 38 04 69 87

Informasjonskonsulent

Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Midt-Norge

Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Sørlandet

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, a 37 01 50 35, mob 48 11 12 35

**FVRs
telefonnummer:**

22232389

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

2005

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter/år av tidsskriftet
Våre Rovdyr

Kun abonnement *Våre Rovdyr* kr 200

Konto: 2800 11 12149

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-blad

Returadresse:
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

